فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی
Human Sciences Research Journal
دوره جدید، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۸، صص ۱۵۳-۱۴۹ New Period, No 18, 2019, P 149-153
شماره شاپا (۲۴۷۶-۷۰۱۸) ISSN (2476-7018)

نیم نگاهی به نامه و پیام در گرشاسب‌نامه اسدی و شاهنامه فردوسی

غلامرضا قربانی مقدم[۱]. علی عزیزی[۲]
۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سلمان فارسی کازرون. ایران
ghorbani.96.gh@gmail.com
۲. کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سلمان فارسی کازرون. ایران
vahid_azizi6765@yahoo.com

مقدمه

نامه، وسیله ارتباطی سنتی جهت برقراری ارتباط بین دو فرد که در مکان‌های جغرافیایی مختلف هستند به کار می‌رود. در نگاه نخست نامه را می‌توان این‌گونه تعریف کرد که نامه پیامی به صورت نوشتاری است. تا سده‌های اخیر، نامه مهم‌ترین وسیله ارتباطی بین مکان‌های جغرافیایی مختلف بود، اما با گسترش فناوری‌های ارتباطی جدید مانند تلفن و تلگراف، نامه‌های نوشتاری قدیمی، ارزش ارتباطی خود را رفته رفته از دست دادند. در دهه‌های کنونی، امکان ارتباط سریعتر میان اشخاص در مناطق مختلف جهان فراهم شده است. نامه‌نگاری می‌تواند در مورد هر موضوعی باشد. برای جابجائی نامه‌ها در زمان ساسانیان، نامه را با حیواناتی تندرو مثل اسب به مقصد می‌رساندند؛ برای رفع خستگی و سرعت عمل بهتر بین راه در فواصل معین، چاپارخانه‌هایی ساخته شده بود که در آن‌ها یک یا چند نفر سوارکار حضور داشتند تا نامه را از چاپارخانه قبلی به چاپارخانه بعدی برسانند.

نامه نگاری از زمان هخامنشیان به وجود آمد. نامه کلمه‌ای پارسی است که در پهلوی به صورت "نامک" تلفظ می‌شده است. در زبان فارسی، علاوه بر مفهوم رایج آن، به عنوان هرگونه نوشته رسمی به کار می‌رود. این واژه به صورت پسوند به سایر کلمات اضافه می‌شود مانند خبرنامه و روزنامه. «نامه از «نامک» یا «namage» پهلوی، به معنای کتاب، گرفته شده است. فردوسی «شهریارنامه» یا «خدای نامه» ای که آن را از پهلوی به فارسی دری برگردانده، نامه خوانده است:

یکی نامه بود از گه باستان فراوان بدو اندرون داستان
از این نامور نامه شهریار بمانم به گیتی یکی یادگار» (دهقان، ۱۵:۱۳۸۶).

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

در تعریف جدید از نامه، نوشته‌هایی که با هدف مشخص میان اشخاص حقیقی یا حقوقی، و بین سازمان‌ها به منظور برقراری ارتباط مبادله می‌گردد. «نوشته‌ای با موضوع مشخص است که با هدف معیّن به طور رسمی، نیمه‌رسمی یا غیررسمی، خطاب به شخص (اعم از حقیقی و حقوقی) یا واحد اداری، به منظور برقراری ارتباط نوشته و ارسال می‌شود» (امیدی، ۲۲:۱۳۹۴).

نامه‌نگاری یکی از رایجترین راه‌های ارتباطی در عصر گذشته محسوب می‌شده و بخش عظیمی از ارتباطات جهان را به خود اختصاص داده است. «اصلی‌ترین و مهم‌ترین کارکرد زبان، ایجاد ارتباط و تبادل اطلاعات است» (زارعی و. . . ، ۳۵:۱۳۹۰). ارتباط، «فن انتقال اطلاعات، افکار و رفتارهای انسان از فرستنده به گیرنده و اساس شکل گیری جوامع دانسته‌اند. این ابزار در طول رشد و تکوین خود از ابزار اشاره، آتش، دود و صدای طبل به صورت کامل‌ترین خود، یعنی زبان بشری تغییر و تحول یافته است» (همان:۳۵). هر نامه دربردارنده پیامی برای مخاطب است. در کتاب گرشاسب‌نامه، همانند شاهنامه، میان اشخاص، شاهان و پهلوانان نامه‌هایی رد و بدل شده است که شور و حال خاصی دارد. نامه به عنوان وسیله ارتباطی در گرشاسب‌نامه و شاهنامه ذکر شده است که به عنوان مثال، نامه‌ای از فریدون به گرشاسب را ذکر می‌کنیم. که یادآور نامه زال به سام در شاهنامه فردوسی است.

بیامد فریدون به شاهنشهی وز آن مارفش کرد گیتی تهی
دگر نامه‌ای ساخت زی سیستان به نزد سپهدار گیتی ستان
نخست از سخن یاد دادار کرد که از نیست، هست او پدیدار کرد
بدو پایدار است هر دو جهان ز دیدار او نیست چیزی نهان
دگر گفت که این نامهٔ دلفروز فرستاده آمد به هرمزد روز
ز فرخ فریدون شه کامگار گزین یلان بندهٔ کردگار
به گرشاسب کین جوی کشورگشای جهان پهلوان گرد زاول خدای
یل اژدها کُش به گرز و به تیر سوار هژبر افکن گردگیر
گذارندهٔ خنجر سر فشان فشانندهٔ خون گردن کشان
بدان ای دلاور یل پهلوان که بادی همه ساله پشت گوان
تو را مژده بادا که چرخ بلند به ما کرد تاج شهی ارجمند
دل هر شهی بستهٔ کام ماست به هر مُهر و منشور بر، نام ماست
مرا داد یزدان کنون فرّ و برز از او بستدم تاج شاهی به گرز
تو از جان و از دیده بیشی مرا هم از گوهر پاک خویشی مرا
به تو دارم امید از آن بیشتر که بر کام ما بسته داری کمر
شنیدم که شد کام رایت زمان رسیدت نو آمد یکی میهمان
که از جان فزونتر همی دانیش نریمان جنگی همی خوانیش

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

به یزدان چنین دارم امید و کام که این ماه نو را ببینم تمام
چو نامه بخوانی، سبک برگزین بر ایوانت، خرگاه و بر تخت، زین
مزن جز به ره دم، بر آرای کار بیا و نریمان یل را بیار
(گرشاسب‌نامه، ۱۳۹۳: ۳۲۹ تا ۳۳۱).

در شاهنامه نیز نامه به عنوان ابزاری ارتباطی مورد استفاده شخصیت‌ها قرار گرفته است. یکی از نامه‌های هیجان انگیز و پر شور شاهنامه، نامهٔ زال به پدرش سام است که در اینجا چند بیت از آن را می‌آوریم:

سپهبد نویسنده را پیش خواند دل آگنده بودش همه برفشاند
یکی نامه فرمود نزدیک سام سراسر نوید و درود و خرام
ز خطّ نخست آفرین گسترید بدان دادگر کو جهان آفرید
از اویست شادی از اویست زور خداوند کیوان و ناهید و هور
از او باد بر سام نیرم درود خداوند کوپال و شمشیر و خود
چمانندهٔ دیزه هنگام گرد چراننده کرکس اندر نبرد
فزایندهٔ باد آوردگاه فشانندهٔ خون ز ابر سیاه
گرایندهٔ تاج و زرین کمر نشانندهٔ زال بر تخت زر
من او را به سان یکی بنده‌ام به مهرش روان و دل آگنده‌ام
یکی کار پیش آمدم دل شکن که نتوان ستودش بَرِ انجمن
پدر گر دلیر است و نر اژدهاست اگر بشنود راز بنده رواست
من از دخت مهراب گریان شدم چو بر آتش تیز بریان شدم
ستاره شب تیره یار من است من آنم که دریا کنار من است
(شاهنامه، ۱۳۹۱: ۱۷۷).

نتیجه‌گیری

نامه‌نگاری که از قدیم‌ترین وسایل ارتباطی محسوب می‌شود، گاهی درآمیخته‌ای از نظم و نثر، گاهی منثور و یا منظوم در گذشته زبان و ادب فارسی دیده می‌شود. گرشاسب‌نامه اسدی و شاهنامه فردوسی از جمله متونی است که به کاربرد نامه در بین پهلوانان و اشخاص حماسه خود اشاره کرده و نامبرده‌اند. به عنوان نمونه از گرشاسب‌نامه، نامه‌ای از فریدون به گرشاسب را ذکر می‌کنیم که یادآور نامه زال به سام در شاهنامه فردوسی است.

بیامد فریدون به شاهنشهی وز آن مارفش کرد گیتی تهی
دگر نامه‌ای ساخت زی سیستان به نزد سپهدار گیتی ستان
نخست از سخن یاد دادار کرد که از نیست، هست او پدیدار کرد

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

و یا در شاهنامه، نامهٔ زال به پدرش سام است که در اینجا چند بیت از آن را می‌آوریم:

یکی نامه فرمود نزدیک سام سراسر نوید و درود و خرام

ز خطّ نخست آفرین گسترید بدان دادگر کو جهان آفرید

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

فهرست منابع و مآخذ

ـ اسدی طوسی، علی بن احمد، (۱۳۹۳). گرشاسب‌نامه، تصحیح و اهتمام حبیب یغمایی، چاپ سوم. تهران: انتشارات دنیای کتاب.

ـ امیدی، مصطفی، (۱۳۹۴). مکاتبات اداری با رویکردی نوین، چاپ دوم. تهران: امینان.

ـ دهقان، علی، (۱۳۸۶). فن نامه‌نگاری در زبان فارسی. تبریز: شایسته.

ـ زارعی، حسن و. . . ، (۱۳۹۰). شیوه‌نامه مکاتبات اداری، چاپ اول. تهران: خانه هنرمندان.

ـ فردوسی، ابوالقاسم، (۱۳۹۱). شاهنامه. تهران: چاپ مسکو.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-18]